

áll a mostani olvasmány. A mára nézve is tanulságokat hordoz.

A reformáció évszázadának hazai aktáit kutatja tanulmányában Molnár Dávid *Csáky Mihály levelének előtörténetéhez* nyújtva eligazításokat. A fejedelmi udvar kancellárjának 1570. február 15-én Melius Juhász Péterhez írt leveléhez közöl adalékokat. Az „ariánus” tanok ellen felröppentett szitkok ellenében írt levél a békülékenység ernyőjét kívánja használni – a bibliai Gamáliel-bölcsesség útját egyengetve.

A tanulmányok sorát Balázs Mihály írása zárja: *Szöveggyűjtemények Comenius unitáriusok elleni vitáirataiból*. Comenius életművének számunkra kevésbé ismert területére vezet el. Kiderül, hogy a jeles tudós az Amszterdamban való letelepülése után is élénken érdeklődött a magyarországi és erdélyi állapotok iránt. A legutóbbi években háromkötetes kiadványban láttak napvilágot Comenius értekezései, amelyeket Socinus hívei ellen 1659–1662 között írt. A magyarázatokkal ellátott kritikai anyag közé felvették a sok történelmi utalással tarkított visszatekintőjét is. Ebben 1609-ig visszamenően tárja fel összeütközéseit a Socinus-követőkkel. A szellemtörténeti vérkerin-

gésbe most beemelt Comenius-anyagot a tanulmány szerzője az erdélyi felhasználók számára is érdekesnek találja. Ennek meg erősítésére a kutatást végző munkacsoport vezetőjét, Erwin Schadelt is idézi.

A *Műhely* rovat a magyar kultúra ünnepeiről ad hírt két mozzanatban. Az első *Az Erdélyi Unitárius Egyház történetének* (II. kötet) megjelenése, amelyhez Szabó Árpád, Káldos János, valamint Hoffmann Gizella ismertetői kapcsolódnak. A második az egyház Főtanácsa ülésén elhangzott két pohárköszöntő a Berde serleggel: Darkó Béla és Varró Margit gondolataival.

A gyülekezeteknek fenntartott rovatban (*Szószerék – Úrasztala – Szertartások*) három igemagyarázat kapott helyet. Ezek szerzői sorrendben: Gyerő Dávid, Koppándi Bontond és Pálfi Dénes.

A *Könyvszemle* lapjain Kovács Sándor, Kozma Zsolt – Tunyogi Lehel, valamint Klaus Dougllass egy-egy munkájának ismertetőjével találkozunk.

A bemutatott szám teljes anyaga a világhálón is elérhető: http://kermagv.unitarius.com/2010/KerMag_2010-.pdf.

Balogh Béla

Evangelische Theologie

70. évf., 1–2010. ISSN 0014-3502. 77 old.

Az *Evangelische Theologie* új számának gyűjtőcíme: *Megtérés*. A tanulmányok elé Gerd Theissen ír ajánló sorokat, rövid tartalmi ismertetőt és a megtérés jelenségét taglalja. M. Reinkowski kifejezését használja, amikor „megtéréskultúráról” beszél. Különbséget tesz a *kítésés* (más vallási közegebe), valamint a *betérés* között, attól függően, hogy az illető személy egyházat vált ugyan, de ugyanazon a valláson belül. Miután utal arra, hogy létezhet vallásos élmény nélküli, egzisztenciális, megélhető megtérés is, áttekinti a jelenség öszövétségi felbukkanásait. Megfigyeléseit ekképpen

sűriti tanulsággá: Isten és a megtérés, a monoteizmus és az erkölcs a zsidóságot hordozó oszlopokká váltak. A kereszténység közvetlen módon annak a megtérésorozatnak köszönheti létét, melynek megrendítő példája épp a Saulusé. Jelen folyóirat-szám az iszlám világából is bemutat egy Sauluséhoz hasonló esetet, de más emlékezetes példákat is feldolgoz. Ezek sorrendben:

Gerd Theissen: *Die Bekehrung des Paulus und seine Entwicklung vom Fundamentalisten zum Universalisten (Pál megtérése és eljutása a fundamentalizmustól az univerzaliz-*

musig). A teológusok Pál megtérésében más-más hátteret, más-más indítékot látnak (ld. A. Deissmann és másokat). Theissen új elmélettel áll elő: Pál megtérése hosszú folyamat volt, a kezdeti fundamentalizmustól jutott el az univerzalizmushoz. Útján három szakasz különböztethető meg. 1. Pál a szórványból Jeruzsálembé megy. Itt buzgó farizeussá válik, aki serkenteni kívánja népe törvény iránti hűségét, de úgy, hogy ő maga nem volt mindig törvénytisztelő (Róm 7,9–11). 2. Megtérésének leírásánál a szerző egy korábbi tanulmányára is utal: *Pál teológiájának lélektani vetületei* (Göttinga, 1983). Theissennek az a meggyőződése, hogy Pál megtérését lehetetlen elvonakoztatni korábbi meghasonlásaitól. Azonban gondosan vigyáz arra, hogy a Damaszkusz előtti élményét apostoli küldetésének alapjává tegye. 3. Türelmesre való eljutása. Előélete miatt ki volt téve a fundamentalizmus kísértésének, viszont a megkülönböztetés és a pártoskodás leküzdésében végül is ő volt az, aki a legtöbbet tett az apostolok között, épp a gyengék iránti türelem, valamint a külsőségekre építkezők iránti határozott mérséklés által. Legfőbb törekvése az lett, hogy az üdvösségből senkit, aki hisz, ki ne rekeszzen.

Bernhard Mutschler: „*Denn ich weiss durchaus nicht, welcher Gegend des Festlandes ich mich zuwenden und wo ich anlegen soll*” – *Augustins Bekehrung* („Mert egyáltalán nem tudom, hogy a szárazföld melyik vidéke felé forduljak, hol vessek meg a lábamat.” – *Augustinus megtérése*). A tanulmány szerzője Augustinus megtérésének lélektani hátterére összpontosít. Meredeken lerövidített záró részében, Pál apostoltól indulva, Augustinuson át Luther megtérését állítja párhuzamba, és felvázolja e roppan szellemi kisugárzású „hármast” megtérésének válaszra váró kérdéseit, kidolgozásra váró vetületeit.

Luz Richter-Bernburg: *Statt Damaskus Kairo? Eine Bekehrung zu ismailitischem Islam*

im 11. Jahrhundert (Nem Damaszkusz, hanem Kairó? Egy 11. századi megtérés az iszmáelita iszlámhoz). E tanulmány kitekintés egy másik világvallás, az iszlám területére, ahol Saulus megtérését gyakorta idézik Nászir, a Khuszrau fia áttérése kapcsán. Irodalmi, filozófiai és teológiai munkássága alapján a perzsák ünnepezt tudósa 1004-ben született Baktria földjén. Életútját három szakaszra lehet osztani. 1. Gyermekek és ifjúkora erős síita befolyás alatt telt el. A pénzügy területén kezdte kiépíteni egzisztenciáját 1046-ig. 2. Ez után élete éles fordulatot vesz, amikor egy Mohamed-hívő számára nagyon fontos utazásra indult Mekkába. Kairóban „kötött ki”, a fátimidák fellegrárában, ahol megismerkedett az iszmáelitákkal, tanításukkal és hozzájuk pártolt. 3. 1052-től haláláig ennek a mérték felett buzgó közösségnek maradt a tagja. Ebben a korszakban írja önálló műveit, illetve ültet át arab teológiai-filozófiai munkákat perzsa nyelvre. Maradandót főleg a perzsa nyelv fogalomtárának megalkotása révén alkotott. Hogy nem szenvedett mártírhalált Pál apostolhoz hasonlóan, annak köszönhető, hogy az ellenséges hangulat elől idejében visszavonult szülőföldje északi csücskébe. Itt az Amu Darja folyó közelében, a mai Afganisztán földjén élt, írt és tanított élete végéig. (1072–1092 között halt meg.) Két munkájában is fennmaradt áttérésének leírása.

Maurus Reinkowski *Konversion zum Islam* című tanulmányában elmélyíti az „Isten akaratában való megnyugvás” vallásába való betérés megértését. Előbb magát a jelenséget taglalja, majd felfedi annak kézzelfogható mibenlétét. Ezzel párhuzamosan az iszlám-misszió jelenlegi (és múltbeli) kibontakozására is kitér. A gazdag arab kifejezésanyaggal feldúsított dolgozat külön elemzi a térítés és megtérés jelentőségét: az iszlám öntudatot erősen meghatározza a saját vallásáról alkotott kép, mely szerint az iszlám lezárja a monoteista judaizmust és a keresztyénséget.

A következő két írás kiegészítő gondolatokkal szolgál: Heinrich Bedford-Strohm nyomatékmal figyelmeztet a *Memoria passionis* (Johann Baptist Metz műve) időszerűségére a monoteista vallások esetében. Miután valamennyiük középpontjában a megnyugvás, az elrejtettség, a biztonság érzése áll, tisztázni kell, hogy ezek olyan adottságok, amelyeket a vallások és a kultúrák világában a szenvedés irányából kell értékelni. Ezek csak akkor teljeseznek ki, ha az embernek eleven érzéke van embertársa szenvedésének felfogására. Ellenkező esetben üres szó az Isten országáról való beszéd.

H. Wrogemann: *Konversionen zwischen Christentum und Islam in Mitteleuropa in der Gegenwart (A keresztyénség és az iszlám közötti áttérések Közép-Európában)* című írása ugyanúgy a megtérés jelenségének elemzésével indul, akárcsak G. Theissen tanulmánya,

azonban leszögezi, hogy egyedül csak a gyökeres fordulat szemszögéből vizsgálódik. Ennek öt ismertetőjegyet ismeri fel. Megjegyzi, hogy az iszlámhoz való térés esetében nem történik nyilvántartásba vétel. (A Soest-i iszlám adatfeldolgozó számadataira lehetetlen dolog kimutatásokat építeni.) A keresztyén-izlám, az iszlám-keresztyén misszió a Mohamed követői számára járnak jogi következményekkel – el egészen a halálbüntetésig. A Németországi Moszlimok Központi Tanácsa 2002-ben úgynevezett „Iszlám chartá”-t tett közzé, amelynek szövege kifejezetten utal a szövetségi állam alaptörvényében megjelenített vallásszabadságra. H. Wrogemann cikke rámutat a ki- és betérés európai téren mutatkozó lehetőségeire és buktatóira, terheire és áldásaira.

Balogh Béla